

REDAKTION FILOSOFI, redigeret af Peter Thielst

Hannah Arendt: *Om vold, tænkning og moral*
Aristoteles: *Etikken*
Aristoteles: *Om sjælen*
Aristoteles: *Poetikken*
Mikhail Bakhtin: *Karneval og latterkultur*
Gilles Deleuze: *Proust og tegnene*
Gilles Deleuze: *Foucault*
Jacques Derrida: *Difference*
René Descartes: *Meditationer over den første filosofi*
Johannes Duns Scotus: *Afhandling om det første princip*
Michel Foucault: *Galskabens historie i den klassiske periode*
Michel Foucault: *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1*
Michel Foucault: *Brugen af nydelserne. Seksualitetens historie 2*
Michel Foucault: *Omsorgen for sig selv. Seksualitetens historie 3*
Sigmund Freud: *Psykoanalysen i grundtræk*
Jürgen Habermas: *Teknik og videnskab som "ideologi"*
Jürgen Habermas: *Diskursetik*
G. W. F. Hegel: *Retsfilosofi*
Martin Heidegger: *Hvad er metafysik?*
J. G. Herder: *Endnu en historiefilosofi til menneskehedens dannelse*
Ulrich Horst Petersen: *I H. C. Andersens verden*
Immanuel Kant: *Kritik af den rene fornuft*
Immanuel Kant: *Prolegomena*
Immanuel Kant: *Kritik af dømmekraften*
Immanuel Kant: *Metafysikkens fremskridt*
John Locke: *Anden afhandling om styreformen*
John Locke: *Et brev om tolerance*
Marx & Engels: *Det kommunistiske manifest. Den tyske ideologi*
Friedrich Nietzsche: *Den muntre videnskab*
Friedrich Nietzsche: *Således talte Zarathustra*
Friedrich Nietzsche: *Hinsides godt og ondt*
Friedrich Nietzsche: *Moralens oprindelse*
Friedrich Nietzsche: *Antikrist*
Friedrich Nietzsche: *Ecce Homo*
Osborne & Edney: *Filosofihistorie for begyndere*
Platon: *Faidon*
Platon: *Faidros*
Platon: *Sokrates' forsvarstale. Kriton*
Platon: *Symposion*
John Rawls: *En teori om retfærdighed*
Peter Sloterdijk: *Kritik af den kyniske fornuft*
Peter Sloterdijk: *Masse og foragt*
Peter Thielst: *Livet forstås baglæns, men må leves forlæns*
Peter Thielst: *Man bør tvivle om alt – og tro på meget*
Peter Thielst: *Det sande, det gode og det skønne*
Peter Thielst: *Nietzsches filosofi*
Peter Thielst: *Livets mening*
Peter Thielst: *At realisere sig selv*

Øvrige titler er udsolgt. Se www.detlilleforlag.dk

Johannes Duns Scotus

Afhandling om det første princip

Oversat og udgivet af
Claus Asbjørn Andersen

REDAKTION FILOSOFI

DET lille FORLAG

(2005)

1. Om de fire inddelinger af ordenen og om meningen med det inddelte

Måtte altings første princip tillade mig at tro, forstå og foredrage det, som måtte behage hans højhed, og som opløfter vores ånd til kontemplationen over ham.

Herre, vores Gud, da din tjener Moses forlangte af dig, du sandeste lærer, at få at vide, hvilket navn, han skulle nævne for Israels sønner, vidste du, hvad de dødeliges forstand er i stand til at begribe om dig, og du svarede, idet du åbenbarede dit salige navn: *Jeg er den, jeg er.*¹ Du er den sande væren, du er den hele væren. Dette tror jeg, og dette ønsker jeg at forstå, såfremt det er mig muligt. Hjælp mig Herre, idet jeg undersøger, til hvilken erkendelse af den sande væren, som du er, vores naturlige fornuft kan nå med udgangspunkt i den væren, som du har udsagt om dig selv.

Selvom der er flere af det værendes ejendommeligheder, hvis betragtning ville egne sig til at gå det fremsatte efter, vil jeg dog begynde med betragtningen af den væsentlige orden, eftersom denne nemlig er det mest frugtbare bevismiddel. I dette første kapitel forudskikker jeg fire inddelinger af ordenen, af hvilke man kan se, hvor mange væsentlige ordener der findes.

Forklaringen af en inddeling kræver følgende: For det første, at det inddelte gøres bekendt og således påvises at være indeholdt i inddelingen. For det andet forklares det inddeltes

indbyrdes uforenelighed. For det tredje bevises det, at det inddele udtømmer inddelingen. Det første sker i dette kapitel, det øvrige i det andet kapitel. Her giver jeg altså beretning om inddelingerne, og jeg vil beskrive det inddeles forskellige begrebsindhold.

Jeg forstår imidlertid ikke "væsentlig orden" i streng forstand, sådan som mange gør, når de hævder, at kun det senere ordnes, hvorimod det tidligere eller det første er over ordenen.² Jeg forstår derimod "væsentlig orden" i almen forstand, hvorefter en orden er det ligestillede relation, som siges om det første med henblik på det senere og omvendt, nemlig for så vidt som det ordnede tilstrækkeligt inddeles af det tidligere og det senere. Således vil talen altså af og til dreje sig om ordenen, af og til om det tidligere eller det senere.

Første inddeling. Jeg siger altså for det første, at den væsentlige orden i den første inddeling synes at inddeles, ligesom en ækvivok term i sine ækvivokke led, i forrangens orden og i afhængighedens orden.

På den første måde kaldes det tidligere for det forrangige og det senere for det overgåede. Kort sagt: Hvad som helst, der ifølge sit væsen er mere fuldkomment og mere fortræffeligt, er således det tidligere. I denne betydning af det at være tidligere beviser Aristoteles i niende bog af *Metafysikken*³, at akten er tidligere end potensen, hvor han kalder den for tidligere ifølge substans og art: Det, som ifølge sin tilblivelse er senere, er ifølge sin substans og art tidligere, siger han.

På den anden måde kaldes det for tidligere, af hvilket et eller andet afhænger, og senere det, som er afhængigt. Betydningen af dette "tidligere" forstår jeg på den måde, som Aristoteles i femte bog af *Metafysikken*⁴ angiver under henvisning til Platon: Tidligere ifølge naturen og væsenet er det, som kan være til uden det senere, men ikke omvendt. Det forstår jeg således, at også selvom det tidligere med nødvendighed forårsager det senere og derfor ikke kan være til uden det, så er det dog ikke, fordi det behøver det senere for at være til, men

omvendt. For sæt nu, at det senere ikke var til, så ville det dog ikke medføre en selvmodsigelse, at det tidligere var til. Men det omvendte gælder ikke, for det senere behøver det tidligere. Vi kan kalde dette behov for "afhængighed", idet vi siger, at alt, som væsentligt set er senere, nødvendigvis afhænger af det tidligere, men ikke omvendt, selvom af og til noget senere nødvendigvis følger på det. Også det tidligere og det senere i denne betydning kan kaldes for "ifølge substansen og arten", ligesom det blev sagt om dem i den anden betydning ovenfor. For rent sprogligt at adskille dem fra de andre kaldes de imidlertid for "tidligere og senere ifølge afhængigheden".

Anden inddeling. Medens forrangens orden forbliver uinddelt, underinddeler jeg afhængighedens orden: For det afhængige er enten forårsaget, og det, som det er afhængigt af, er dets årsag, eller det afhængige er det fjernere forårsagede af en årsag, og det, som det afhænger af, er det nærmere forårsagede af den samme årsag.

Betydningen af det første led i denne anden inddeling er tilstrækkelig kendt, og også at det er indeholdt i det inddelte. Ud fra ovenstående begrundelse af det her først inddelede er det nemlig klart, hvad en årsag er, og hvad det forårsagede er, og at det forårsagede væsentligt afhænger af årsagen, og at årsagen er det, som det afhænger af.

Men det andet led i den anden inddeling er ikke klart i sig selv, og det er heller ikke klart, hvorledes det er indeholdt i det inddelte.

Det første af disse punkter forklares således: Hvis en og samme årsag har to virkninger, af hvilke den ene er bestemt til tidligere og mere umiddelbart at forårsages af årsagen, den anden derimod kun såfremt den første, mere umiddelbare allerede er forårsaget, så siger jeg, at den anden er senere forårsaget med hensyn til den samme årsag, og den mere umiddelbare årsag er tidligere forårsaget. Sådan er begrundelsen for dette led.

Ud fra dette viser jeg for det andet, at det er indeholdt i det

inddelte, da nemlig den fjernere virkning væsentligt afhænger af den nærmere. Dels fordi den ikke kan være til, hvis den anden ikke eksisterer, dels fordi årsagens kausalitet berører dem på en ordnet måde. Altså... Og omvendt har de indbyrdes en væsentlig orden, idet de sammenlignes med noget tredje, som er årsag til dem begge, og deres indbyrdes orden består således også absolut set. For det tredje fordi en sådan årsag ud fra sig selv ikke kan forstås som nær årsag til andet end det nærmeste, og hvis dette ikke er forårsaget, så forstås den som en slags fjern årsag i forhold til de andre. Men hvis det nærmere allerede er forårsaget, så forstås det som den nærmeste årsag til det andet. Dette er derimod ikke forårsaget alene af den fjerne årsag i egenskab af fjern. Altså afhænger det andet kun af årsagen, for så vidt som denne har formået, at det nærmere er til. Altså afhænger den også af, at det nærmere er til.

Tredje inddeling. Begge led af den anden inddeling underinddeles. Først underinddeler jeg det andet led, da dette er i overensstemmelse med det allerede sagte. For "tidligere", dvs. en given årsags nærmere forårsagede, kaldes ikke kun det, som er nærmere til begges nærmeste årsag, men også det, som er nærmere til begges fjerne årsag. Sæt for eksempel, at den nærmeste årsag til den ene (A) ikke på nogen måde er årsag til den anden (B). Derimod er en eller anden anden, tidligere årsag B's nærmere årsag, og denne er den fjerne årsag til det, som har en anden, nærmere årsag. I dette tilfælde findes en væsentlig orden mellem de forårsagede, nemlig mellem det tidligere forårsagede og det senere forårsagede, og dette såfremt begges fælles årsags kausalitet i kraft af en væsentlig orden vedrører dem som forårsagede.

Det andet led af inddelingen forekommer i mindre grad at være indeholdt i det inddelte. Det bevises dog på denne måde: For dels er de væsentligt ordnet i forhold til et tredje, som er deres årsag, og således også indbyrdes; dels forstås den fælles årsag som en slags fjern årsag i forhold til det senere, hvor den

tidligere ikke er forårsaget; og dels kan det senere ikke være til uden det tidligere.

Fjerde inddeling. Det første led af den anden inddeling, dvs. årsagen, underinddeles på den berømte måde i de fire velkendte årsager: målårsagen, virkeårsagen, materialårsagen og formalårsagen. Og det senere led, som står over for det første, underinddeles i det, som det korresponderer med, dvs. i det, som er henordnet til et mål, og som kort sagt kaldes for det målbestemte; og i det bevirkede; og i det, som er forårsaget i kraft af materien, hvilket kaldes for det materialbestemte; og i det forårsagede i kraft af formen, hvilket kaldes for det formede. Jeg forbigår her spørgsmålet om, hvorledes leddene i denne inddeling skal forstås, for det har jeg behandlet udføreligt andetsteds,⁵ og nedenfor bliver det af og til berørt, når emnet kræver det.

Jeg sammenfatter resultatet af dette kapitel: Den væsentlige orden udtømmes i inddelingen af seks ordener, nemlig de fire ordener mellem årsagen og det forårsagede, og en mellem noget forårsaget og noget andet forårsaget, idet den tredje inddelings to led tages under ét, og en mellem det forrangige og det overgåede.⁶

Godtgørelsen af disse inddelinger kræver, at to ting påvises, nemlig at deres led indbyrdes udelukker hinanden, og at de udtømmer det inddeltes begrebsindhold. Begge dele påvises i det følgende kapitel, for så vidt som dette tjener vort forehavende. Der fremsættes tilmed nogle almene, nødvendige sætninger, og de nævnte ordener og deres led sammenlignes med henblik på, hvad de fører med sig af nødvendigt og ikke nødvendigt, for sammenligningen af dem er af stor betydning for det følgende.

Noter

Ved henvisninger til Duns Scotus benyttes følgende forkortelser: d. = *distinctio*, p. = *pars*, q. = *quaestio*, n. = *numerus*. Ved henvisninger til Aristoteles angives værk, bog (her med romertal), kapitel, side, spalte og linie i Immanuel Bekkers Aristoteles-udgave, Berlin 1831.

1. 2. *Mosebog*, kap. 3, 13-14: "Moses sagde til Gud: "Når jeg kommer til israelitterne og siger dem, at deres fædres Gud har sendt mig til dem, hvad skal jeg så svara dem, hvis de spørger om hans navn?" Gud svarede Moses: "Jeg er den, jeg er!" Og han sagde: "Således skal du sige til israelitterne: *Jeg er* har sendt mig til eder.""
2. Se hertil indledningen, afsnittet *Ordensbegrebet*.
3. Aristoteles, *Metafysik*, IX, kap. 8, 1050 a 4f. Ifølge Aristoteles går en tings akt eller virkeliggørelse forud for dens potentiale, for så vidt som akten er potentialets forudsatte mål, det, som skal virkeliggøres. På denne måde er fx manden på væsentlig måde tidligere og mere fuldkommen end drengen, selvom drengen i henseende til tilblivelse går forud for manden.
4. Aristoteles, *Metafysik*, V, kap. 11, 1019 a 1-4. Som Duns Scotus refererer, bestemmer Aristoteles her det tidligere som det, der kan være til uden det senere, hvorimod det senere er afhængigt af det tidligere. Aristoteles angiver ikke noget tekststed hos Platon – det kan have været et lærestykke, som Platon mundtligt foredrog i Akademiet. Jf. indledningen, afsnittet *Ordensbegrebet*.
5. Det er uklart, hvilket "andetsteds" Duns Scotus hentyder til; de aristoteliske årsager har han behandlet i forskellig sammenhæng, bl.a. i metafysikkommentaren svarende til det aristoteliske tekstforlæg, *Quaest. met.* V q. 1-3, OPh.
6. Se hertil også den detaljerede indholdsoversigt.
7. Augustin, *Om treenigheden*, I, kap. 1. De følgende tre konklusioner er snarere variationer over denne evidente sætning, end egentlige syl-